

Filip Novosel, Život dalmatinskoga grada u 17. stoljeću: društvo i svakodnevica Zadra u pozadini vojnih zbivanja za vrijeme *Kandijskoga rata (1645. – 1669.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Zadar: Državni arhiv, 2024., 423 str.

Dosadašnja je historiografija urbani život sedamnaestostoljetne Dalmacije promatrala uglavnom kriomice ili kroz prizmu regionalno uokvirenih političkih događaja, vojnih konfrontacija, migracijskih procesa i gospodarskih odnosa u kontekstu mletačko-osmanskoga susjedstva. Unutar takva historiografskog inventara jedno od najistaknutijih mjesta zauzima Kandijski rat (1645. – 1669.) koji je nagovijestio mletačku ekspanziju prema jadranskom zaobalju i u značajnoj mjeri preoblikovao demografsko ruho dalmatinskih ruralnih, prigradskih i urbanih zajednica. No u sjeni bogate krošnje historiografskih spoznaja vojnopolitičke naravi teško su nicali uvidi u društvenu dinamiku i svakodnevicu dalmatinskih priobalnih komuna koje su, naravno, u većoj mjeri od otočnih nosile teret ratnih nedaća. U tom je kontekstu knjiga Filipa Novosela dugoočekivano osvježenje koje se ne bavi vojnim postrojbama, planovima i manevrima u imperijalnom sučeljavanju (o tome postoji više relevantnih studija), nego ljudima i njihovom svakodnevicom unutar gradskih bedema dalmatinske metropole.

Zadar je u ranome novom vijeku bio administrativni, gospodarski, trgovački, prometni, crkveni, vojni i kulturni centar mletačke Provincije Dalmacije i Albanije, što ga je činilo urbanim prostorom u kojemu su boravili, kraće ili dulje, privremeno ili povremeno, ljudi različitih društvenih i profesionalnih profila iz čitave Europe. Je li takvu društvenu dinamiku zadržao i tijekom Kandijskog rata? Je li ratno ozračje, unatoč činjenici da nije bio pod izravnim vojnim udarom, ostavilo (ne)primjetne tragove na njegovoj urbanoj i društvenoj fizionomiji? To su temeljna pitanja s kojima se autor ove knjige suočava nastojeći im u labirintu arhivskih isprava pronaći punokrvne odgovore.

Uz uvodnu i zaključnu riječ knjiga se sastoji od triju temeljnih cjelina od kojih je jedna posvećena prikazu dosadašnjih istraživanja urbane povijesti unutar europskih historiografskih okvira, dok se druge dvije bave zadarskim društvom i njegovom svakodnevicom u ratnom kontekstu. Prva je cjelina utemeljena u znanstveno-istraživačkom ambijentu kojim vladaju metodološka načela urbane historije pri čemu se daje iscrpan osvrt na svu u tom pogledu relevantnu literaturu. Drugim riječima, autor je pomoću brojnih studija i rasprava europske rane i recentne historiografije pružio čitatelju širi kontekst i na taj mu način omogućio bolje razumijevanje zadarskih društvenih prilika u promatranom vremenu. Premda su ga u početnome poglavlju vidljivo privukle mogućnosti komparativnih, pa i teorijskih promišljanja

o urbanoj povijesnoj demografiji, urbanim elitama i urbanizaciji, autor se u pravi čas vratio glavnom kolosijeku, svjestan toga da svoje daljnje napore mora svesti na zadane okvire zadarskoga predznaka pri čemu je pozornost usmjerio na međuigru čvrsto ukotvljenih društvenih struktura, upotpunjenu doseljenim pojedincima različitih europskih provenijencija.

U cjelini o društvenim strukturama, raščlanjujući ih temeljno na privilegirane (patriciji) i nepriviligirane (svi ostali), razmatrajući pritom njihove odnose među sobom i unutar sebe, autor zaključuje da su temeljne značajke zadarskoga društva slojevitost (heterogenost unutar pravno definiranih staleža, koja proizlazi ponajviše iz materijalnog statusa, odnosno imućnosti pojedinaca) i dinamičnost (unutarnja demografska dinamika i fluktuacija stranaca). U cjelini posvećenoj svakodnevici razmatra položaj i ulogu pojedinca unutar vlastite obitelji i u širem društvenom okruženju progovara o njegovim svjetovnim i duhovnim pregnućima te prepoznaje uz obrise i osnovne tvorevne elemente materijalne kulture. Primjećuje pritom da su navike zadarskih žitelja umnogome odgovarale prosječnim navikama stanovnika drugih urbanih zajednica u širem dalmatinskom okruženju, posebice u pogledu stanovanja, prehrane i ladanjskih preokupacija, uz primjetan utjecaj kulturnih strujanja iz Venecije i drugih zapadnojadranskih urbanih središta. Posvećujući se rubno i kontekstualno ratnom ozračju, autor zaključuje da se povremena prisutnost većeg broja vojnika u gradu i posvećenost dijela lokalnog stanovništva vojnom pozivu nisu značajnije odrazili na „militarizaciju“ urbanog prostora. Idući pak ususret svojevrsnom generalnom zaključku, autor ističe da je Zadar, unatoč svom u europskim razmjerima nevelikom prostornom i demografskom obujmu te ograničenjima koja je nametala blizina mletačko-osmanske granice, bio dinamičan urbani centar ranonovovjekovne Europe. Nakon analitičkih poglavlja i zaključnog osvrta u knjigu su uvršteni opširni tablični prilozi s popisom pripadnika pojedinih obitelji unutar razdvojenih staleških skupina gradske populacije. Uz to knjiga je popraćena i kazalom imena i geografskih pojmova.

Knjiga Filipa Novosela o zadarskom društvu u sjeni Kandijskog rata satkana je u istraživačkom procesu koji se oslanjao na arhivsko gradivo Državnih arhiva u Zadru i Veneciji (Archivio di Stato di Venezia), s posebnim naglaskom na fond Bilježnici Zadra (HR-DAZD-31). Doista, bilježnički su spisi za odabranu istraživačku temu vrlo izdašno vrelo: u njima su posvjedočeni pripadnici svih društvenih i profesionalnih skupina zadarske urbane zajednice, i to u različitim prigodama koje progovaraju o njihovu obiteljskom, materijalnom i socijalnom statusu te navikama i međusobnim odnosima. Iako postoje i druga vrela, poput obiteljskih arhiva i matičnih knjiga, koja će u budućim istraživanjima, u to nema sumnje, upotpuniti demografski mozaik zadarske gradske zajednice, u promišljanju i ostvarivanju koncepta knjige ona nisu bila nužna. Drugim riječima, *Život dalmatinskoga grada u*

17. stoljeću doista može biti polazištem, pa i svojevrsnim udžbeničkim putokazom prema mogućnostima kreiranja urbanih biografija dalmatinskog prostora u ranome novom vijeku.

Premda je knjiga primarno namijenjena znanstvenicima historiografskoga i drugih srodnih usmjerenja kao i studentima povijesti, njezina jasna i logična tekstna konstrukcija čini je lako razumljivom i čitateljima koji ne posjeduju odgovarajuća stručna znanja, to jest svima koji budno iščekuju nove istraživačke zahvate u bogatu zadarsku povijesnu baštinu. To pak nimalo ne umanjuje njezinu znanstvenu razinu koja se očituje podjednako u analitičkom i problemskom pristupu, s izborima prema multidisciplinarnosti, što se uostalom u suvremenim historiografskim promišljanjima nameće gotovo kao nužnost. Podvući ću na koncu ovoga kratkog prikaza (otkrivanje detalja o zadarskim elitama, marginalcima, plemićima, pučanima, staleškim vijećima, bratovštinama, obiteljima i pojedincima ostavljam čitatelju) da je mikrohistorijska analiza urbanog prostora i društvenih struktura Zadra u Životu dalmatinskoga grada u 17. stoljeću značajan iskorak prema boljem razumijevanju povijesnih procesa koji su oblikovali sliku urbanog svijeta Sredozemlja u ranom novom vijeku.

Kristijan Juran